

บทที่ 5

บทสรุป

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมาย สถานภาพในสังคม บทบาทหน้าที่ คุณสมบัติ วิธีสอน และหลักธรรมสำหรับครูตามแนวพุทธปรัชญา โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสาร ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (พระไตรปิฎก) เอกสารชั้นรอง และข้อเขียนต่างๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิทางพุทธศาสนา แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แยกแยะเนื้อหาสาระ เป็นหมวดหมู่ โดยอาศัยการวิเคราะห์เชิงปรัชญาอธิบายความไปตามข้อมูล เพื่อหาข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และนำเสนอเป็นความเรียง

ในบทที่ 1 ได้กล่าวถึงความสำคัญของครู ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสร้างสรรค์ทรัพยากรบุคคลของชาติ โดยกล่าวถึงความเป็นมา บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของครูไทย ตั้งแต่สมัยดั้งเดิมมาว่า เป็นผู้ได้รับการยอมรับนับถือ เพราะยึดแนวทางและแบบอย่างของครูผู้สอนในทางพุทธศาสนาประกอบกับการฝึกหัดครูในสมัยแรกๆ ได้ให้ความสำคัญในการเลือกสรรผู้ที่จะมาเป็นครู โดยเน้นด้านคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งความรู้ความสามารถในการสอน เป็นเหตุให้ครูได้รับการยอมรับนับถือจากคนทั่วไป

การศึกษาของไทยในอดีตนั้น มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพุทธศาสนาในการปฏิบัติการศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมีความห่วงใยในความเห็นห่างระหว่างศาสนาและการศึกษา ทรงพยายามเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนาที่มีต่อการศึกษา แต่นับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา เราได้นำแบบอย่าง และวิธีการศึกษาของตะวันตกมาใช้ ทำให้มองข้ามของหลักการศึกษามีอยู่ในพุทธศาสนาไป การรับแนวคิดทางการศึกษาของตะวันตกมาบางครั้งก็ไม่ได้ปรับให้เข้ากับพื้นฐานทางการศึกษาของไทย

เมื่อการศึกษาและโรงเรียนขยายตัวมากขึ้น จำนวนครูเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นโยบายในการผลิตครู ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุปัจจัยหลายๆ อย่างทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นเหตุให้ฐานะบทบาทของครูเปลี่ยนแปลงไป แต่ความคาดหวังในตัวครูยังมีอยู่เหมือนเดิม สังคมยังมีความมุ่งหวังในความ เป็นแบบอย่าง และความเป็นปุชนิยมบุคคลของครูอยู่

ด้วยเหตุดังกล่าวในตอนท้ายบทที่ 1 จึงได้ เน้นความสำคัญของแนวคิดด้านการศึกษาของพุทธศาสนา ซึ่งสามารถแปล เป็นรูปธรรมได้จริง มิใช่ เป็น เพียงแนวคิดที่เป็นนามธรรมในพระคัมภีร์ เท่านั้น

พุทธศาสนาเน้นความสามารถของมนุษย์ในการคิดหาเหตุผล เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันสรรพสิ่งทั้งหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายหรือจุดสนใจอยู่ที่การพัฒนาคน หลักการทางพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในการพัฒนาประสิทธิภาพของครูผู้สอน และในการแก้ปัญหา เรื่องคุณภาพและคุณธรรมของครู ซึ่งควรแก้ที่เหตุมิใช่ที่ผล ครูในยุคปัจจุบันควรจะเป็นผู้ที่ดี คิดชอบ กระทำชอบ รู้เท่าทันเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลง เหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย อันจะมีผลกระทบต่อชีวิตสังคมและวิชาชีพของตน

การศึกษาหลักคำสอนและพุทธวิธีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน ย่อมได้แนวทางและแบบอย่างอันดีงามสำหรับดำรงฐานะความเป็นครู สามารถปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง

ในบทที่ 2 เป็นการอภิปรายถึงแนวคิดและความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญา โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญา มีแนวคิดที่สามารถอธิบายให้ เป็นระบบตามแนวของปรัชญาแม่บทได้ พุทธปรัชญามีอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์และตรรกวิทยา เป็นพื้นฐานความคิดจึงสามารถตอบปัญหาและให้คำอธิบายปรัชญาการศึกษาได้ทุกแง่มุม เพราะปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนา เริ่มต้นจากความจริง เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์

หลักธรรมที่ถือเป็นหัวใจหรือสารัตถแห่งพุทธปรัชญา อันได้แก่ ขันธ์ 5 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท และหลักกรรมนั้น เป็นหลักเกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นไปของชีวิต

หลักธรรมเหล่านี้ไม่ว่าจะมีวิธีการอธิบายอย่างไร ก็เป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน สามารถอธิบายเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ ได้ทั้งหมดเพราะแสดงหรือสืบเนื่องมาจากสังขธรรมเดียวกัน

แม้ว่าขอบเขตของการศึกษาวิจัยจะ เน้นหลักธรรมในระดับโลกียธรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า หลักธรรมในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรมนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ครูผู้สอนควรจะได้รู้ความจริงเกี่ยวกับโลกชีวิต และปรากฏการณ์ทั้งปวง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะความคิดเป็นตัวกำหนด การกระทำและการดำเนินชีวิต อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ถ้าเราเข้าใจชีวิต รู้จักตนเอง เข้าใจธรรมชาติของความรู้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร มองเห็นคุณค่าของความดีความงาม ตามจุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญา ย่อมมองเห็นช่องทางในการพัฒนาและแก้ปัญหาทั้งในส่วนบุคคลและสังคมได้อย่างทะลุปรุโปร่ง

ส่วนบทที่ 3 เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับครูผู้สอนตามแนวพุทธปรัชญา จากการศึกษาพบว่า ในหลักคำสอนของพุทธศาสนานั้น มีแบบอย่างแนวทางและวิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย สอดคล้องกับความ เป็นจริงในชีวิตของบุคคลและสังคม

คำว่า "ครู" ที่พูดถึงกันอยู่ทั่วไปนั้นมักจะหมายถึง ครูที่โรงเรียนหรือสถานศึกษา แต่ในทรรศนะของพุทธปรัชญาครูมีความหมายกว้างกว่านั้น บทบาทหน้าที่ของครูตามแนวพุทธปรัชญา หมายถึงครู 3 เหล่า ได้แก่ ครูที่บ้าน ครูที่โรงเรียน และครูที่วัด บิดามารดาซึ่งถือเป็นครูคนแรก จะต้องสอนให้เด็กมีสัมมาทิฐิ ตั้งแต่เด็กเริ่มมีความรู้สึกรู้คิด ไม่ใช่เห็นแก่ความสะดวกสอนให้เด็กมีความเชื่อในทางที่ผิด ไม่มีเหตุผล เพราะถ้าครูที่บ้านปลูกฝังความคิดมาผิดๆ ก็ยากที่ครูที่โรงเรียนจะแก้ไขให้ดีขึ้นได้ ส่วนครูที่วัดก็มีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาจิตใจ สอนหลักความรู้ความ คิด ให้หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตามหลักที่แท้จริงของพุทธศาสนา

คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธศาสนานั้น มีหลักการหลายประการกล่าวโดยสรุปคือ เป็นผู้มีความ เป็นสัตบุรุษ (คนดี) มีความรู้ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ และความดี มีเมตตาและปัญญา เป็นพื้นฐาน หมายถึงมีความรู้เพียงพอสำหรับปฏิบัติหน้าที่และมีเมตตาเพียงพอ สำหรับการอดกลั้น อดทน ต่อพฤติกรรมของศิษย์

จากการศึกษาพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธองค์พบว่า โดยทั่วไปแล้วทรงใช้วิธีการบรรยายเป็นหลัก แต่ทรงใช้วิธีสอนหลายๆ แบบประกอบกัน และในการบรรยายธรรมของพระองค์นั้น ทรงแสดงอย่างมีเป้าหมาย เป็นลักษณะพิเศษในการสอนของพระองค์ ซึ่งแตกต่างไปจากการสอนที่มีอยู่เดิมในสมัยนั้น คือทรงสอนธรรมที่เป็นลัทธิจะ มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ธรรมที่ทรงแสดงนั้น เป็นไปเพื่อความรู้อย่างมีเหตุผล มีความอัศจรรย์ หากเรื่องใดเป็นเรื่องลึกซึ้ง ไม่สามารถบรรยายได้โดยตรงก็ทรงใช้กลวิธีอื่นๆ เข้าช่วย เช่น การอุปมาอุปมัย การใช้อุปกรณ์ การถามตอบ เป็นต้น วิธีสอนของพระองค์มีทั้งวิธีการปฏิบัติคือ เปลี่ยนแปลงหลักการ หลักความเชื่อของคนสมัยนั้น ทั้งหมด เช่น หลักอนัตตา และวิธีการปฏิรูปซึ่งเป็นการดัดแปลงเสียใหม่ มิใช่เปลี่ยนแปลงในทันที เช่น ทรงดัดแปลงคำสอนเก่าๆ ของพวกพราหมณ์ ทรงให้ความคิดเรื่องการเป็นพราหมณ์ โดยให้ความหมายของการเป็นพราหมณ์โดยปฏิรูป (ดู ที.ปา 11/51)

ในการสอนพระพุทธองค์ทรงใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการสอนและทรงปรับการสอนไปตามพื้น เพจรีต ความสามารถ ความพร้อมของแต่ละบุคคล แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นผู้ที่มีจิตวิทยาสูงในการสอน การสอนตามแนวของพุทธปรัชญาจึงนำมาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย เพราะการสอนตามแนวพุทธปรัชญานั้นมีลัทธิธรรม เป็นพื้นฐานรองรับวิชาการ ไม่จำเป็นต้องกำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องยึดมั่นอยู่กับรูปแบบใดๆ ครูอาจใช้วิธีการสอนหลายๆ วิธีประกอบกัน ตามความเหมาะสมของเนื้อหา และจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยมีจุดมุ่งหมายของการสอนว่า สามารถนำผู้เรียนไปสู่สัมมาทิฏฐิ ตามหลักการศึกษาศาสตร์ของพุทธปรัชญาได้

สำหรับหลักสูตรของครูตามแนวพุทธปรัชญาในบทที่ 4 จะมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาเกี่ยวกับความหมาย คุณสมบัติ สถานภาพ บทบาทหน้าที่และการสอนของครูตามแนวพุทธปรัชญาในบทที่ 3 แต่การอภิปรายหลักสูตรในบทนี้ เน้นการอภิปรายเกี่ยวกับครูที่เป็นปุถุชนหรือคฤหัสถ์ ได้แก่ ครูกลุ่มที่ 1 และ 2 ซึ่งหมายถึงครูที่บ้าน และครูในสถานศึกษา ส่วนครูที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์นั้นหลักและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาตน ดำรงตน กล่าวไว้ชัดเจนแล้วในพระคัมภีร์

ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาเกี่ยวกับหลักสูตร และเทคโนโลยีเกี่ยวกับการศึกษาไปมาก แต่เรายังไม่ได้พัฒนาตัวครูผู้สอนอย่างจริงจัง ครูซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลจึงควรได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นแบบอย่างทางจริยธรรมที่ดี ถ้าเราไม่ปรับปรุงระบบการสร้างคนเสียใหม่ ก็

จะได้คนที่ไม่มีคุณภาพขึ้น เรื่อยๆ หลักธรรมสำหรับครูตามแนวพุทธปรัชญา สามารถนำมา เป็นหลัก การประพฤติปฏิบัติตนของครูได้ เป็นอย่างดี เพราะ เป็นหลักที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงของชีวิต

ครูต้องมีความ เชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาตนได้ความรู้กับคุณธรรม เป็น ของคู่กัน ความรู้ เป็นภาคทฤษฎี แต่คุณธรรม เป็นภาคปฏิบัติ ดังนั้นก่อนที่ครูจะไปทำหน้าที่พัฒนาคนอื่น ได้ควร จะ เริ่มพัฒนาส่วนบุคคลคือตนเอง เสียก่อน ให้ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิดและการปฏิบัติที่ ถูกต้อง จึงจะสามารถนำภูมิปัญญานั้นมาอ่านวยประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนได้ ครูควรจะต้องเปิดประตู วิชาให้แกตนเอง ด้วยการทาลายวิชาที่ปิดกั้นอยู่ เสียก่อน ถ้าวิชาครูยังห่อหุ้มด้วยวิชา จะไปช่วย เปิดประตูให้แก่วิชาของผู้อื่นได้อย่างไร

หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ครูสามารถนำมา เป็นหลักในการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธ ปรัชญา ได้แก่ สัปปริสธรรม 7, อารยวัฑฒิ 5, อิทธิบาท 4, ขันติ โสรัจจะ พรหมวิหาร 4 และสัมมาทิฎฐิ ส่วนหลักธรรมที่ควรนำไปใช้ในการดำรงชีวิตของครู เป็นหลักธรรมที่ครูนำไป ประพฤติปฏิบัติแล้ว สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง เป็นสุข เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ทิฎฐธัมมิกัตถประโยชน์และหลักสันโดษ ครูที่รู้จักฝึกอบรมตนเองให้ถึงพร้อมด้วย คุณธรรมดังกล่าว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นครูตามแนวพุทธปรัชญาที่แท้จริง

ข้อ เสนอแนะ

1. เนื่องจากครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลของชาติ ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ครู ควรจะมีหลักในการพัฒนาตนที่ดี พุทธศาสนามีจุดสนใจอยู่ที่การพัฒนาคนและการรู้เท่าทันธรรมชาติ อันแท้จริงของคน จึงสามารถนำหลักการในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับครูซึ่งมีบทบาทสำคัญในการ พัฒนาบุคคลและสังคมได้ การวางแผนและนโยบายเกี่ยวกับครูควรตระหนักถึงความสำคัญในข้อนี้ ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฎฐิ ถ้าสามารถฝึกครูให้เป็นผู้มีสัมมาทิฎฐิ มองเห็นสิ่งต่างๆ ถูกต้อง ชัดเจนตามสภาพที่เป็นจริงแล้ว การพัฒนาบุคคล ให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และคุณธรรม ย่อม ประสพผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้โดยง่าย

2. อาชีพครูควรจะได้รับ การส่งเสริมให้มีความสำคัญกว่าที่เป็นอยู่ ปัจจุบันอาชีพครูอยู่ในจุดด้อยของสังคม ดังที่พระราชวรมุนีกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "เราจะต้องยกฐานะของครูในด้านคุณธรรม ความรู้ วิชาการ แล้วก็ยกฐานะทางเศรษฐกิจสังคมไปด้วย ปัจจุบันฐานะของครูนั้นทรุดหมดเลย... รัฐบาลควรมีเป้าหมายที่เด่นชัด ถ้ามองเห็นความสำคัญของการศึกษา ก็ต้องมองเห็นความสำคัญของครู" ¹ การตั้งสถานภาพและความสำคัญของครูให้สูงขึ้นควรที่จะประสานงานร่วมมือกันระหว่างผู้มีอำนาจในการวางแผนจัดการศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบถึงความคิดเห็นของนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา เกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพุทธศาสนา เพื่อจะได้นำมาเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงหลักสูตรพุทธศาสนาในแต่ละระดับ

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความ เชื่อหรือความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนว่ามีความ เชื่อถูกต้องตามแนวทางของพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร เพื่อหาทางส่งเสริมพุทธศาสนิกชนให้มีความเชื่ออย่างมีเหตุผลอันประกอบด้วยปัญญา เพราะความเชื่อที่งมงายไร้เหตุผล เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระราชวรมุนี, "การขยายการศึกษา... บังคับหรือไม่บังคับ" บรรยาย ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (12 พฤษภาคม 2530)